

Povezanost oblika ponašanja na času i spram vršnjaka sa stepenom verbalne kreativnosti učenika mlađe školske dobi

Irmela Mujkić, Muradif Hajder, Emina Talić-Hakanović

SAŽETAK: Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost verbalne kreativnosti učenika mlađe školske dobi s oblicima ponašanja prema vršnjacima i ponašanja na času, kako bi se na osnovu dobivenih podataka dale smjernice, te pokušalo utjecati na kreiranje uslova za otkrivanje, prepoznavanje i razvoj kreativnosti kod učenika rane školske dobi.

Od istraživačkih instrumenata korišteni su: Upitnik o socijalno-porodičnim prilikama i uspjehu učenika u školi – SPPUU i Test verbalne kreativnosti - TVK. U istraživanju je učestvovalo 88 učenika rane školske dobi III, IV i V, razreda devetogodišnje osnovne škole i 6 učitelja.

Rezultati istraživanja su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u stepenu verbalne kreativnosti među grupama učenika podijeljenim po obliku ponašanja među vršnjacima. Međutim, postoji statistički značajna razlika u uspješnosti rješavanja subtestova „Test navođenja riječi I“, „Test navođenja riječi II“, „Test skraćena“, „Test navođenja posljedica“ i ukupnog TVK, između grupa podijeljenih po obliku ponašanja na času, gdje su učenici koji prate i saraduju na nastavi ostvarili bolje rezultate. Ono što je veoma važno istaći jeste da djeca koja su osvojila najviše bodova za originalnost nisu među djecom koja prate nastavu i saraduju na času, a djeca koja su osvojila visoke bodove za fluentnost prate nastavu i saraduju na času.

Ključne riječi: *Verbalna kreativnost, škola, ponašanje, učenici, vršnjaci*

Relationship Between the Forms of Student Behavior in Class and with Peers with the Degree of Verbal Creativity of Young Students

ABSTRACT: The aim of the study was to investigate the relationship between the degree of verbal creativity of young students and the behavior of peers and in class, in order to provide guidance on the data obtained, and to try to influence the creation of conditions for the detection, recognition and development of creativity in students early school age.

Of the research instruments used were: Questionnaire on Socio-Family Opportunities and Student Success at School - SPPUU and the Verbal Creativity Test. The research sample consisted of 88 early-school students of grades III, IV and V of a nine-year primary school and 6 teachers.

The results of the research showed that there is no statistically significant difference in the degree of verbal creativity among the groups of students divided by the form of behavior among peers. However, there is a statistically significant difference in the success of the subtests "Word-spelling test I", "Word-spelling test", "Abbreviation test", "Consequence-spelling test" and total Verbal Creativity Test, between groups divided by form of behavior in the class where students are those who follow and collaborate on teaching have achieved better results. What is very important to note is that the children who have earned the highest points for originality are not among the children who attend classes and cooperate in class, and the children who have earned high points for fluency attend classes and collaborate in class. Authors are required to use the supplied template when writing abstract. Abstracts that are not written in the supplied template will be returned to authors.

Keywords: *Verbal creativity, school, behavior, students, peers*

UVOD

Kreativnost kao veoma složen fenomen i kao komponenta nadarenosti dugo je definisana kao najviša forma mentalnih funkcija kod ljudi. U savremenom dobu kada su promjene tako česte i nepredvidive upravo oslanjanje na vlastitu kreativnost ima posebno značenje. Čovjek je rođen sa težnjom i potrebom da aktivno učestvuje u stvarima koje se dešavaju u njemu i oko njega, a kako navodi Majl (1968), stavljanje kreativnosti

na ključno mjesto u ljudskom razvoju nije besmisleno nego je znak svesrdne brige za pojedinca.

Iako se u prošlosti smatralo da su samo pojedinci kreativni, danas se postepeno napušta shvatanje kreativnosti kao osobine nekolicine odabranih pojedinaca pa se kreativnost sve više shvata kao opći ljudski potencijal koji može biti u određenim područjima ljudskog djelovanja do različite mjere razvijen ili

nerazvijen i korišten ili neiskorišten. Dakle, kreativni pojedinci se razlikuju po stepenu i opsegu kreativnosti.

POJAM KREATIVNOSTI

Čuveno predavanje Joy Paula Guilforda, na Pennsylvania State Collegeu 1950. godine pod naslovom "Creativity" bilo je prijelomna tačka za detaljnije istraživanje kreativnosti. Guilford je prvi uveo pojam divergentnog mišljenja i pretpostavio je dva oblika misaonih operacija: konvergentni i divergentni. U konvergentnom mišljenju sve je usmjereno prema jednom jedinom mogućem rješenju određenog problema, dok su kod divergentnog mišljenja misli podijeljene na beskonačno mnogo mogućih rješenja. Upravo proces stvaranja novih rješenja nekog problema glavni je element u kreativnom ponašanju. Kako navodi Čudina-Obradović (1991), možemo razlikovati: kreativnost kao mogućnost aktiviranja onih procesa mišljenja pomoću kojih se dolazi do brojnih novih i originalnih ideja; kreativnost kao posjedovanje emocionalnih karakteristika i načina ponašanja koji omogućuju pojavu originalnog i novog u mišljenju; kreativnost kao produkciju i kreativnost kao stvaralaštvo. Naglasak je kao što vidimo na originalnosti, a originalnost se prema Cvetković-Lay, Pečjak (2004) ponajprije iskazuje kroz jedinstvenost i rijetkost ideja, metoda i proizvoda mišljenja. To je produkcija statistički rijetkih ideja i prema Kvašćevu (1971) sadrži: pronalaženje ili otkrivanje nečeg novog i neobičnog, pronalaženje udaljenih rješenja i odgovora koji su rezultat kreativne generalizacije, sposobnost anticipiranja novih ideja, rješenja, odgovora i ponašanja, duhovitost odgovora i rješavanja problema.

Od svih ljudi sa visoko razvijenim sposobnostima pamtimo samo one koji ne samo da dobro koriste svoje sposobnosti, nego daju nešto novo, drugačije od ostalih, nešto originalno. Leonardo da Vinci je svoju Mona Lisu naslikao drugačije od drugih, sa tajanstvenim osmijehom koji i danas plijeni pažnju.

Verbalna kreativnost

U nastavku su predstavljena mišljenja autora o odnosu verbalne inteligencije, verbalnih sposobnosti i kreativnosti.

Kako navode Cvetković-Lay, Sekulić-Majurec (1998), Gardnerova lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik, brzu i jednostavnu manipulaciju verbalnim simbolima i riječima. To nikako ne podrazumijeva samo sposobnost tačnog ponavljanja rečenica ili definisanja riječi, nego znači bogatstvo rječnika i sposobnost služenja riječima u usmenom i pismenom izražavanju. Kako se navodi, izraženu sposobnost imaju djeca čiji je rječnik bogatiji od rječnika njihovih vršnjaka, te ona koja su sposobna ispričati i prepričati bogatu i cjelovitu priču ili događaj, s brojnim iskustvenim detaljima. Yahnke-Walker (2007) navodi kako su rano čitanje, često prije četvrte godine života, rana i bogata upotreba jezika, neuobičajena živahnost u novorođenačkoj dobi, rano korištenje simbola i rana mogućnost apstraktnog mišljenja tipična za izrazito nadarenu djecu. Kod nadarene djece predškolskog i mlađeg školskog uzrasta razvoj verbalnih sposobnosti je veoma izražen.

Sposobnost razumijevanja i korištenja riječi preduslov su i za kreativnu produkciju ideja koje se izražavaju u

verbalnom obliku (Đapo i sar., 2005). Kognitivna teorija metafore može se smatrati teorijom koja je povezana s verbalnom kreativnošću, a primjer toga je upotreba verbalnog i figuralnog jezika u poeziji (Shen, 2002). Prema Mirous, Beeman (2012) kreativan je onaj jezik koji je nov i razumljiv, posebno ako kreira neko novo značenje. Određena količina riječi povezanih na neobičan način smatra se verbalnom kreativnošću. Riječi koje su neobične, ali ne i nejasne i totalno netipične su verbalno kreativne (Upmanyu, Bhardwaj, 1996).

Na kraju možemo zaključiti da je verbalna inteligencija sposobnost razumijevanja verbalnog sadržaja, a verbalna kreativnost sposobnost produkcije verbalnog sadržaja.

Ponašanje kreativne djece

Cilj istraživanja koje su proveli Chan, Chan (1999) bio je ispitati koje osobine nastavnici kod učenika smatraju kreativnima. U rezultatima koje su dobili navode se sljedeće osobine: kreativni učenici uvijek zapitkuju, maštoviti su, brzo odgovaraju, aktivni su, imaju visoke intelektualne sposobnosti, ali istakli su i neke društveno nepoželjne osobine poput arogancije, privlačenja pozornosti, buntovništva, egocentričnosti i tvrdoglavost. Ozimec (1996, prema Vlahović-Štetić i sur., 2005) navodi sljedeća obilježja kreativnih pojedinaca: sklonost kritičkom odnosu, aktivitet, inicijativnost, otvorenost duha, nekonvencionalnost, autonomija, radoznalost, sposobnost duboke koncentracije, spremnost mijenjanja sebe, samopouzdanje i intrinzična motivacija. Mnogi autori (Čudina-Obradović, 1991; Srića, 1992; Lubart, 1994.; Arar i Rački, 2003; Kim, 2006) također su uočili da postoje obilježja kreativnih pojedinaca koja ih razlikuju od ostalih - originalnost, fluentnost i fleksibilnost mišljenja, humor, otvorenost prema novim iskustvima, preuzimanje rizika, samopouzdanje, nekonformizam i autonomija i ustrajnost.

Iako ove karakteristike stereotipno odgovaraju profilu pristojnog i poslušnog pojedinca, različiti autori navode da se društveno neprihvatljiva ponašanja mogu javiti kod nadarene djece ukoliko se ne zadovolje njihove specifične potrebe. Imamo li na umu da je kreativnost jedna od bitnih sastavnica nadarenosti jasno nam je da poslušnost često ne možemo vezivati za nadarenu djecu. Zbog slobode i autonomije koje su im izrazito važne, skloni su odbijanju učešća u različitim aktivnostima, ignorišući običaje i pravila ponašanja, tvrdoglavom nepoštivanju reda, discipline i općeprihvaćenih društvenih normi, stavova ili uloga (Kim, 2006; Cvetković Lay, Sekulić Majurec, 2008). Savić (1990) smatra da kreativni učenici ne moraju istovremeno biti i dobri učenici.

Nastajanje kreativnih ostvarenja prvenstveno zavisi od toga koliko sredina ohrabruje odstupanja i toleriše neobične ideje i originalnost. Zato bi društvo u svom interesu trebalo da potiče razvoj kreativnosti učenika, kako bi sutra bilo bogato stvaraocima i/ili izumiteljima.

Dosadašnja istraživanja

Nisu nam dostupna istraživanja o vezi verbalne kreativnosti i ponašanja učenika na času i prema vršnjacima, a istraživanja koja su nam dostupna odnose se na otkrivanje faktora koji utječu na verbalnu kreativnost, pozicioniranje kreativnosti u mozgu, otkrivanje programa koji utječu na razvoj verbalne kreativnosti itd.

Istraživanja su pokazala da desna hemisfera mozga ima ključnu ulogu u verbalnoj kreativnosti (Gold, Faust, Ben-Artzi, 2011). Sekhar Reddy (2004) otkrio je da 8 varijabli ima značajnu korelaciju s verbalnom kreativnošću, a to su: dob, spol, indeks pismenosti u porodici, zanimanje oca, godišnja primanja učitelja, motivacija za uspjehom, faktor L i faktor Q2. On je, također, dokazao da gradski učenici imaju bolje rezultate na testu verbalne kreativnosti, a da su niske rezultate pokazali učenici iz porodica s niskom pismenošću.

Metod istraživanja

Predmet istraživanja bio je da istražimo mogućnost povezanosti između različitih oblika ponašanja na času i ponašanja prema vršnjacima s verbalnom kreativnosti učenika.

Cilj istraživanja bio je utvrditi da li postoji povezanost između oblika ponašanja na času i prema vršnjacima sa stepenom verbalne kreativnosti učenika mlađeg školskog uzrasta.

Društveni cilj istraživanja bio je da se na osnovu dobivenih podataka daju određene smjernice pri stvaranju uslova za otkrivanje, prepoznavanje i razvoj kreativnosti učenika rane školske dobi u okviru redovnih programa škole, vannastavnim i vanškolskim aktivnostima.

Hipoteze istraživanja

Polazeći od predmeta i cilja istraživanja, definisane su i hipoteze:

- Pretpostavlja se da postoji povezanost verbalne kreativnosti s oblicima ponašanja prema vršnjacima;
- Pretpostavlja se da postoji povezanost oblika ponašanja na času sa stepenom verbalne kreativnosti učenika mlađeg školskog uzrasta;

Istraživački uzorak

Istraživanje je obuhvatilo uzorak od 88 učenika i 6 učitelja osnovne škole „Miroslav Krleža i „KŠC – Sv. Pavao“ iz Zenice. Nakon anketiranja nastavnika i testiranja učenika spojeni su popunjani instrumenti za svakog učenika pojedinačno na osnovu čega je svaki učenik dobio bateriju instrumenata. Od ukupnog broja ispitanika 39 (44,3%) učenika je pohađalo III razred, 30 (34,1%) učenika je pohađalo IV razred, a preostalih 19 (21,6%) je pohađalo V razred. Prema spolu ispitanika 33 (37,5%) učenika je muškog spola i 55 (62,5%) učenika je ženskog spola.

Učenici se u odnosu na prisutnost stepena verbalne kreativnosti međusobno veoma razlikuju, jer je velika razlika između minimalnog i maksimalnog broja osvojenih bodova. Rezultati u Iz Tabeli 1 pokazuju da je indeks varijabiliteta stepena verbalne kreativnosti učenika u uzorku veliki.

Tabela 1. Deskriptivna statistika rezultata Testa verbalne kreativnosti

	N	Minimum	Maximum	Mean	Sd
1. SUBTEST - Test navođenja riječi I	88	,00	28,00	10,4659	4,47200
2. SUBTEST - Test navođenja riječi II	88	,00	24,00	9,9659	5,22472
3. SUBTEST - Test stvaranja novih rečenica na osnovu data četiri početna slova riječi	88	,00	11,00	2,5795	2,52674
4. SUBTEST - Test spajanja dvije riječi u novu riječ	88	,00	11,00	4,3864	2,44682
5. SUBTEST - Test skraćivanja	88	,00	23,00	2,2727	3,59030
6. SUBTEST - Test upotrebe predmeta	88	,00	32,00	6,0341	5,11578
7. SUBTEST - Test navođenja posljedica	88	,00	19,00	7,8750	4,24484
Ukupan zbir bodova na cijelom TVK	88	4,00	117,00	42,7841	19,79693
Valid N (listwise)	88				

Iz prikazanih rezultata se vidi da za svako pitanje postoji određeni broj učenika koji nije osvojio nijedan bod, pa je minimalan broj osvojenih bodova za svaki subtest 0, a maksimalni se razlikuju.

Istraživački instrumenti

Od istraživačkih instrumenata korišteni su:

1. *Upitnik o socijalno-porodičnim prilikama i uspjehu učenika u školi* – SPPUU – preuzet je iz zbirke instrumenata „Instrumenti za rad školskog pedagoga“ autora Potkonjaka i Trnavca (2001), koji je djelimično adaptiran za upotrebu u ovom istraživanju. U okviru ovog rada izdvojene su samo varijable koje se odnose na ponašanje učenika na času i spram vršnjaka. Odgovori učitelja za oblik ponašanja učenika prema vršnjacima su: „Miran“, „Kako kada“, „Nemiran“ i „Krajnje nemiran“, a za oblik ponašanja na času: „Prati i saraduje“, „Kako kada“, „Teško prati i često je odsutan“, „Krajnje odsutan“ i „Nezainteresovan“.
2. *Test verbalne kreativnosti* – Schoppe (1975) prilagođen je u svrhu ovog istraživanja. Test mjeri

stepen verbalne kreativnosti na osnovu 7 subtestova koji ispituju: fluentnost riječi, fluentnost ideja, asocijativnu fluentnost, originalnost ideja, spontanu fleksibilnost, adaptivnu fleksibilnost i kreativnost u mišljenju.

Prvi subtest „Test navođenja riječi“ ispituje kolika je sposobnost ispitanika da proizvede što veći broj riječi na zadani slog i tu sposobnost nazivamo „asocijativna fluentnost“ ili „divergentna produkcija simboličkih jedinica“. Uslov za prihvatanje riječi je da one ispunjavaju zahtjeve u pogledu značenja. Drugi subtest također predstavlja „Test navođenja riječi“ i on je ispitivao „fluentnost riječi“ i „asocijativnu fluentnost“ koji čine faktor opće fluentnosti. Treći subtest je „Test stvaranja novih rečenica na osnovu data četiri početna slova riječi“ gdje se kao i kod prva dva subtesta mjeri „fluentnost riječi“ i „asocijativna fluentnost“. Četvrtim subtestom („Test spajanja dvije riječi u novu riječ“) se mjeri stepen kreativnog mišljenja i faktor originalnosti. Zadatak je da se od dvije zajedničke imenice spoji jedan naziv nove životinje iz mašte, npr. slongorila. Peti subtest je „Test skraćivanja“ koji ispituje sposobnost

procjenjivanja konzistentnosti i vjerovatnosti zaključaka u okviru simboličkih informacija ili evaluaciju simboličkih implikacija. Šesti subtest je „Test upotrebe predmeta“ gdje se učenicima omogućava izražavanje različitih i neobičnih kombinacija i, općenito, ispoljavanje stvaralačkih mogućnosti i imaginacije. Stimulus se za svaki zadatak sastoji od slike na koju ispitanik odgovara u pismenoj formi. Originalnim odgovorima se smatraju oni koji su rijetki, neobični, ali primjenjivi. Sedmi subtest je „Test navođenja posljedica“ koji ispituje sposobnosti ispitanika da pronađu što veći broj originalnih ideja na osnovu datih hipotetičkih pitanja. Očigledni odgovori se

odnose na bliske asocijacije. Očigledan odgovor na prvo pitanje je da bi ljudi tada imali puno brade, dok su udaljeni odgovori oni koji nude nova, neuobičajena i originalna rješenja posljedica.

Zbog toga se ovaj test smatra jednim od testova originalnosti koji se prema Kvašćevu (1981) zasnivaju na tri vrste sposobnosti: sposobnost pronalaženja odgovora koji su statistički rijetki, sposobnost pronalaženja neobičnih i udaljenih odgovora i sposobnost pronalaženja duhovitih odgovora.

Tabela 2. Deskriptivna statistika i rezultati ANOVA-e o povezanosti oblika ponašanja prema vršnjacima sa stepenom verbalne kreativnosti

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	Minimum	Maximum	F	Sig.
Ukupan zbir bodova na cijelom Testu verbalne kreativnosti	Miran	52	43,2692	21,96710	3,04629	4,00	117,00	,337	,798
	kako kada	25	42,7600	16,32044	3,26409	22,00	96,00		
	Nemiran	10	42,3000	17,28230	5,46514	13,00	69,00		
	krajnje nemiran	1	23,0000	.	.	23,00	23,00		
	Total	88	42,7841	19,79693	2,11036	4,00	117,00		

Tabela 3. Deskriptivna statistika o povezanosti oblika ponašanja na času sa stepenom verbalne kreativnosti

SUBTEST ZADATAK	I GRUPA	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	F	Sig.
TEST NAVOĐENJA RIJEČI I Ukupan zbir bodova za 1. zadatak TVK	prati i saraduje	55	11,2182	4,23692	,57131	4,373	,007
	kako kada	20	10,6000	4,56992	1,02187		
	teško prati i često je odsutan	12	7,6667	3,55050	1,02494		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	,0000	.	.		
	Total	88	10,4659	4,47200	,47672		
TEST NAVOĐENJA RIJEČI II Ukupan zbir bodova za 2. zadatak TVK	prati i saraduje	55	11,2909	5,34261	,72040	4,712	,004
	kako kada	20	8,6500	4,27077	,95497		
	teško prati i često je odsutan	12	6,9167	3,62963	1,04779		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	,0000	.	.		
	Total	88	9,9659	5,22472	,55696		
TEST SKRAĆENICA Ukupan broj bodova za 5. zadatak bez bodova za originalnost	prati i saraduje	55	1,9636	2,21078	,29810	2,785	,046
	kako kada	20	,7000	1,12858	,25236		
	teško prati i često je odsutan	12	,8333	1,80067	,51981		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	,0000	.	.		
	Total	88	1,5000	2,02286	,21564		
TEST UPOTREBE PREDMETA Ukupan broj bodova za 6. zadatak bez bodova za originalnost	prati i saraduje	55	6,2364	4,02291	,54245	4,060	,010
	kako kada	20	3,7000	3,43511	,76811		
	teško prati i često je odsutan	12	3,1667	3,66391	1,05768		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	,0000	.	.		
	Total	88	5,1705	4,04918	,43164		
TEST NAVOĐENJA POSLJEDICA Ukupan broj bodova za 7. zadatak bez bodova za originalnost	prati i saraduje	55	7,7636	3,77597	,50915	4,599	,005
	kako kada	20	7,0500	4,08431	,91328		
	teško prati i često je odsutan	12	3,4167	2,53909	,73297		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	5,0000	.	.		
	Total	88	6,9773	3,93621	,41960		
TEST NAVOĐENJA POSLJEDICA Ukupan zbir bodova za 7. zadatak TVK	prati i saraduje	55	8,8364	3,96169	,53419	5,652	,001
	kako kada	20	7,8500	4,33195	,96865		
	teško prati i često je odsutan	12	3,7500	3,01888	,87148		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	5,0000	.	.		
	Total	88	7,8750	4,24484	,45250		
Ukupan zbir bodova na cijelom TVK	prati i saraduje	55	48,1636	19,56354	2,63795	5,966	,001
	kako kada	20	38,8000	16,61832	3,71597		
	teško prati i često je odsutan	12	27,9167	14,11935	4,07591		
	krajnje odsutan i nezainteresiran	1	5,0000	.	.		
	Total	88	42,7841	19,79693	2,11036		

Kako bi se izbjegle greške kod mjerenja, eliminisala nejasna i pogrešna objašnjenja testa nakon prve adaptacije, test je primijenjen na 30 učenika mlađeg školskog uzrasta, koji nisu obuhvaćeni uzrokom istraživanja. Uočene su određene nejasnoće i dileme kod objašnjenja i formulacije zadataka koje su otklonjene, te se uradila i finalna adaptacija testa nakon čega su njime testirani ispitanici uzorka istraživanja.

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

Naš prvi zadatak bio je ispitati povezanost verbalne kreativnosti učenika s oblicima njihovog ponašanja prema vršnjacima. Prilikom interpretacije rezultata prikupljeni su stavovi nastavnika o oblicima ponašanja učenika prema njihovim vršnjacima i stepen verbalne kreativnosti svakog učenika ponaosob.

Dobiveni rezultati predstavljeni u Tabeli 2 pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u stepenu verbalne kreativnosti među grupama učenika podijeljenim po obliku ponašanja među vršnjacima. Da razlika nije značajna pokazuje niska vrijednost $F=0,337$ i visoka vrijednost $\text{Sig.}=0,798$. Pored toga što se učenici ne razlikuju po ukupno osvojenim bodovima na cjelokupnom Testu verbalne kreativnosti, ne razlikuju se ni kod rezultata na pojedinačnim subtestovima. Iz navedenog se zaključuje da prva hipoteza u istraživanju koja podrazumijeva da postoji povezanost verbalne kreativnosti učenika s oblicima njihovog ponašanja prema vršnjacima nije potvrđena.

Drugi zadatak našeg istraživanja bio je ispitati povezanost oblika ponašanja na času sa stepenom verbalne kreativnosti učenika mlađeg školskog uzrasta. Prilikom interpretacije rezultata prikupljeni su stavovi nastavnika o ponašanju učenika u toku nastave i stepen verbalne kreativnosti svakog učenika ponaosob. U Tabeli 3 su radi ekonomičnosti prostora u radu zadržani samo podaci za subtestove i zadatke TVK gdje postoji statistički značajna razlika među grupama.

Test verbalne kreativnosti (TVK)

Rezultati pokazuju da postoji statistički značajna razlika u uspješnosti rješavanja prvog subtesta „Test navođenja riječi I“ između grupa podijeljenim po obliku ponašanja na času, gdje su učenici koji prate i saraduju na nastavi ostvarili bolje rezultate s visokom vrijednosti $F=4,373$ i niskom vrijednosti $\text{Sig.}=0,007$ na nivou značajnosti $p<0,01$. Statistički značajna razlika također postoji i u uspješnosti rješavanja drugog subtesta „Test navođenja riječi II“, gdje su učenici koji prate nastavu i saraduju ostvarili bolje rezultate s visokim $F=4,712$ i niskim $\text{Sig.}=0,004$, na nivou značajnosti $p<0,01$. Postoji statistički značajna razlika i u petom subtestu „Test skraćena“, ali u rezultatima ostvarenim bez bodova za originalnost gdje je $F=2,785$, $\text{Sig.}0,046$ na nivou značajnosti $p<0,05$. Statistički značajna razlika među grupama postoji i za šesti subtest „Test upotrebe predmeta“, ali za rezultate ostvarene bez bodova za originalnost. Rezultati $F=4,060$ i $\text{Sig.}=0,010$ ukazuju da je razlika značajna na nivou $p<0,05$. Dobiveni F-indeks ($F=4,599$) nam govori da se grupe učenika u odnosu na ponašanje na času razlikuju i kod sedmog subtesta „Test navođenja posljedica“ i to za rezultate bez bodova za originalnost sa $\text{Sig.}=0,005$. Razlika sa $F=5,652$ i $\text{Sig.}=0,001$ je značajna i za ukupne rezultate sedmog subtesta s bodovima za originalnost, na nivou značajnosti $p<0,01$.

Jednofaktorskom analizom „ANOVA“ analizirala se razlika među grupama i za bodove ostvarene za originalnost, ali su rezultati pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u rezultatima koji se odnose isključivo na bodovanje originalnosti ni za jedan zadatak ili subtest. Testom verbalne kreativnosti se mjeri asocijativna fluentnost, fluentnost riječi, originalnost i u nekoliko zadataka kreativnost mišljenja, te u odnosu na ovo, možemo reći da učenici koji prate i saraduju u toku nastave ostvaruju bolje rezultate u zadacima koji zahtijevaju fluentnost, a lošije u onim zadacima koji zahtijevaju i mjere originalnost.

Razlika među učenicima u odnosu na njihovo ponašanje na času značajna je i za rezultate cjelokupnog TVK koji predstavljaju stepen verbalne kreativnosti svakog učenika. Dobiveni F-indeks $F=5,966$ i $\text{Sig.}=0,001$ ukazuju da je razlika značajna na nivou $p<0,01$.

Na osnovu svega navedenog možemo zaključiti da učenici s visokim stepenom verbalne kreativnosti bolje prate nastavu i saraduju, ali da se u odnosu s vršnjacima ponašaju različito bez obzira na prisutan visok stepen verbalne kreativnosti.

DISKUSIJA O REZULTATIMA

Analiza rezultata pokazala je da ne postoji statistički značajna razlika u stepenu verbalne kreativnosti među grupama učenika podijeljenim po obliku ponašanja među vršnjacima. Pored toga što se učenici ne razlikuju po ukupno osvojenim bodovima na cjelokupnom Testu verbalne kreativnosti, ne razlikuju se ni kod rezultata na pojedinačnim subtestovima.

Međutim, iako ne postoji povezanost između stepena verbalne kreativnosti i oblika ponašanja među vršnjacima, rezultati ANOVA-e pokazuju da postoji statistički značajna razlika u uspješnosti rješavanja subtestova „Test navođenja riječi I“, „Test navođenja riječi II“, „Test skraćena“, „Test navođenja posljedica“ i ukupni TVK, između grupa podijeljenim po obliku ponašanja na času, gdje su učenici koji prate i saraduju na nastavi ostvarili bolje rezultate.

Važno je napomenuti da se ANOVA-om obuhvatila analiza razlika među grupama i za bodove ostvarene za originalnost, ali su rezultati pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u rezultatima koji se odnose isključivo na bodovanje originalnosti ni za jedan zadatak ili subtest. S obzirom na činjenicu da se Testom verbalne kreativnosti mjeri asocijativna fluentnost, fluentnost riječi, originalnost i u nekoliko zadataka kreativnost mišljenja, možemo reći da učenici koji prate i saraduju u toku nastave ostvaruju bolje rezultate u zadacima koji zahtijevaju fluentnost, a lošije u onim zadacima koji zahtijevaju i mjere originalnost. Učenici koji najviše prate i saraduju na času imaju najmanje osvojenih bodova za originalnost.

Razlika među učenicima u odnosu na njihovo ponašanje na času značajna je i za rezultate cjelokupnog TVK koji predstavlja stepen verbalne kreativnosti svakog učenika.

ZAKLJUČAK

Kao mali doprinos razvoju kreativnosti, cilj ovog istraživanja bio je utvrditi povezanost između oblika ponašanja na času i ponašanja prema vršnjacima sa stepenom verbalne kreativnosti učenika mlađeg školskog uzrasta. Na osnovu svega navedenog možemo

zaključiti da učenici s visokim stepenom verbalne kreativnosti bolje prate nastavu i saraduju, ali da se u odnosu sa vršnjacima ponašaju različito bez obzira na prisutan visok stepen verbalne kreativnosti.

Ono što je veoma važno uočiti jeste da djeca koja su osvojila najviše bodova za originalnost nisu među djecom koja prate nastavu i saraduju na času, a djeca koja su osvojila visoke bodove za fluentnost prate nastavu i saraduju na času.

Kreativnost je veoma složen fenomen o kojem postoji na stotine definicija pa, kao najviša forma mentalnih funkcija važna za kvalitetno djelovanje u svim oblastima, s razlogom plijeni pažnju stručnjaka i istraživača. Kao takva, kreativnost se često spominje u vezi s nastavom i školom pa su i istraživanja pokazala da počinje naglo opadati upravo kada djeca pođu u školu, negdje oko sedme godine života. S druge strane, jasno je da savremeno društvo treba kreativne ljude, ali se postavlja pitanje: „Zašto im onda ne dozvoljava da to budu?“

Upravo je škola mjesto gdje bi kreativni potencijali trebalo identificirati i poticati, ali su odgojno-obrazovne institucije na svim nivoima uglavnom usmjerene na reproduktivno usvajanje znanja i školsko postignuće, što onemogućuje razvoj kreativnosti o kojem se mora početi voditi intenzivna briga. Ukoliko učitelji nisu razvili svoju kreativnost, neće biti u stanju tu osobinu razvijati ni kod svojih učenika. Zbog toga je jako važno da svi aktivni rukovodioci odgojno-obrazovnog procesa razumiju pojam kreativnosti i metode kojima se njen razvoj potiče.

LITERATURA

- Arar, Lj., Rački, Ž. (2003). *Priroda kreativnosti*. Psihologijske teme, 12 (1), 3-22.
- Chan, D. W., Chan, L. (1999). *Implicit theories of creativity: Teachers' perceptions of student characteristics in Hong Kong*. Journal of Creative Behavior, 12 (3), 185-195.
- Cvetković, L.J., Pečjak, V. (2004). *Možes i drugačije. Priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja*. Zagreb: Alinea-Bistrić.
- Cvetković, L.J., Sekulić, A. M. (1998). *Darovito je, što ću s njim? – Priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*. Zagreb: Alinea-Bistrić.
- Čudina, O. M. (1991). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.

- Đapo, N., Dizdarević, I. i Kolenović, Đ, J. (2005). *Identifikacija intelektualno nadarenih učenika srednjih škola Kantona Sarajevo*. Psihologijske teme, Vol. 14 broj 2: 15-28.
- Gold, R., Faust, M. & Ben-Artzi, E. (2011). *Metaphors and verbal creativity: The role of the right hemisphere*. Psychology Press. Laterality, iFirst, pp. 1-13.
- Kim, K. H. (2006). *Can We Trust Creativity Tests? A Review of the Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT)*. Creativity Research Journal, 18(1), 3-14.
- Kvašček, R. (1971). *Razvijanje stvaralačkih sposobnosti kod učenika*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika socijalističke republike Srbije.
- Lubart, T. I. (1994). *Creativity. U R. J. Sternberg, Thinking and Problem Solving*, (289- 332). NewYork: Academic Press.
- Majl, A. (1968). *Kreativnost u nastavi*. Sarajevo: Svjetlost.
- Mirous, H. J. i Beeman, M. (2012). *Bilateral Processing and Affect in Creative Language Comprehension. In: The Handbook of the Neuropsychology of Language*. USA: Blackwell Publishing.
- Runco, M. A. (2007). *Theories and themes: research, development and practice*. USA: Elsevier Accademic Press.
- Savić, M. (1990). *Kako da vam dete postane uspješan đak*. Dečje novine: Gornji Milanovac.
- Sekhar Reddy, T. R. (2004). *Creativity in Student Teacher*. New Delhi. India: Diskavery publishing house.
- Schoppe, K. (1975). *Verbaler Kreativitätstest, Ein Verfahren zur Erfassung verbal-produktiver Kreativitätsmerkmale*. Goettingen: Hogrefe.
- Srića, V. (1992). *Upravljanje kreativnošću*. Zagreb: Školska knjiga.
- Upmanyu, V. V., Bhardwaj, S. (1996). *Word-Association Emotional Indicators: Associations With Anxiety, Psychotism, Neuroticism, Extraversion, and Creativity*. *The Journal of Social Psychology*, 1996, 136 (4), pp. 521-529.
- Vlahović, Š. V., Vizek, V. V., Arambašić, L., Vojnović, N. (2005). *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, Centar za istraživanja i razvoj obrazovanja.
- Yahnk, W. S. (2007). *Darovita djeca, vodič za roditelje i odgajatelje*. Zagreb: Veble commerce.

INFORMACIJE O AUTORIMA

Irmela Mujkić

Univerzitet u Travniku, Edukacijski fakultet
Aleja Konzula 5, 72270, Travnik
e-mail: irmela_mujkic@hotmail.com

Muradif Hajder

Univerzitet u Travniku, Edukacijski fakultet
Aleja Konzula 5, 72270, Travnik
e-mail: muradif_hajder@windowslive.com

Emina Talić-Hakanović

Privatna predškolska ustanova „Abakus“ Zenica
Fra Ljudevita Hrgića, 72000, Zenica
e-mail: etalichakanovic@gmail.com